

■ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

УДК 336.77:334.72

DOI: 10.37128/2411-4413-2019-9-10

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ ©

ФУРМАН І.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)

МАКСИМЕНКО Н.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки, права та туризму,
Льотна академія Національного авіаційного університету
(м. Кропивницький)

ГМИРЯ В.П.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ Університету банківської справи
(м. Черкаси)

Упродовж останніх років вітчизняна економіка тримається здебільшого за рахунок аграрного сектору. Підприємства сільського господарства потребують коштів для фінансування своєї поточної діяльності, впровадження новітніх технологій, страхування існуючих ризиків, розбудови торговельної та транспортної інфраструктури. Із цією метою використовуються власні та позичені фінансові ресурси. Втім, аграрний бізнес потрапив у пастку обмеженого доступу до ресурсів за наявності значної кількості фінансових інструментів на ринку України. Дослідження фінансового забезпечення підприємств АПК, у тому числі сільськогосподарських товаровиробників, свідчить про те, що вони здебільшого працюють за рахунок власних ресурсів. Хоча частка самофінансування господарської діяльності значна, проте її недостатньо для забезпечення всіх потреб. Оскільки аграрний бізнес має певні особливості, це накладає відбиток на інструменти накопичення та використання фінансових ресурсів у цьому секторі економіки. У статті розкрито проблеми, пов'язані з фінансовим забезпеченням аграрного виробництва України, на основі чого виділено шляхи покращення фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва в Україні. Розглянуто економіко-правовий механізм регулювання аграрного підприємництва України із визначенням напрямів його розвитку на основі оптимізації виробничої і соціальної інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, нарощування його обсягів, поліпшення якості і безпечності сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього природного середовища та відтворення природних ресурсів, підвищення рівня зайнятості сільського населення.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, кредитування, аграрне виробництво, фінансово-кредитне забезпечення аграрного виробництва, продукція аграрного виробництва.

Табл.: 2. Рис.: 1 Літ.: 20.

TOOLS OF THE FINANCIAL CREDIT MECHANISM OF FINANCING AGRICULTURAL PRODUCTION OF CHERKASY REGION

FURMAN Irina,
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of
 the Department of Administrative Management
 and Alternatives Energy Sources,
 Vinnytsia National Agrarian University
 (Vinnytsia)*

MAKSIMENKO Natalia,
*Candidate of Law Sciences, Associate Professor of
 the Department of Management, Economics,
 Law and Tourism,
 National Flight Academy
 Aviation University
 (Kropyvnytskyi)*

HMYRIA Victoria,
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of
 the Department of Finance and Banking
 Cherkasy Educational and Scientific Institute
 DVNZ University of Banking
 (Cherkasy)*

Domestic economy has been largely driven by the agrarian sector in recent years. Agricultural companies need funds to finance their current activities, introduction of new technologies, insurance of existing risks, development of trade and transport infrastructure. For this purpose, they use their own and borrowed financial resources. However, the agrarian business is trapped in limited access to resources in the presence of a large number of financial instruments in the Ukrainian market. Research on the financial support of agricultural enterprises, including agricultural producers, shows that they mostly work at their own expense. Although the share of self-financing of economic activity is considerable, it is not sufficient to meet all needs. As agrarian business has certain peculiarities, it imprints on instruments of accumulation and use of financial resources in this sector of economy. The article deals with the problems related to the financial support of the agricultural production of Ukraine, which highlights the ways to improve the financial and credit support of agricultural production in Ukraine. The economic and legal mechanism of regulation of agrarian entrepreneurship of Ukraine with determination of directions of its development on the basis of optimization of production and social infrastructure, increase of competitiveness of agricultural production, increase of its volumes, improvement of quality and safety of agricultural production, environmental protection and reproduction of natural resources, increase of natural resources, increase rural population.

Keywords: agroindustrial complex, crediting, agrarian production, financial and credit support of agrarian production, agrarian production

Tabl.: 2. **Fig.:** 1. **Ref.:** 20.

ИНСТРУМЕНТЫ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ

ФУРМАН И.В.,
*кандидат экономических наук,
 доцент кафедры Административного менеджмента
 и альтернативных источников энергии,
 Винницкий национальный аграрный университет
 (г. Винница)*

МАКСИМЕНКО Н.В.,
*кандидат юридических наук, доцент,
 кафедры менеджмента, экономики, права и туризма,
 Летняя академия Национального авиационного университета
 (г. Кропивницкий)*

ГМЫРЯ В.П.,
кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов и банковского дела
Черкасский учебно-научный институт
ГВНЗ Университета банковского дела
(г. Черкасы)

В последние годы отечественная экономика держится в основном за счет аграрного сектора. Предприятия сельского хозяйства нуждаются в средствах для финансирования своей текущей деятельности, внедрение новейших технологий, страхования существующих рисков, развития торговой и транспортной инфраструктуры. С этой целью используются собственные и заемные финансовые ресурсы. Впрочем аграрный бизнес попал в ловушку ограниченного доступа к ресурсам при наличии значительного количества финансовых инструментов на рынке Украины. Исследование финансового обеспечения предприятий АПК, в том числе сельскохозяйственных товаропроизводителей, свидетельствует о том, что они в основном работают за счет собственных ресурсов. Хотя доля самофинансирования хозяйственной деятельности значительна, однако ее недостаточно для обеспечения всех потребностей. Поскольку аграрный бизнес имеет определенные особенности, это накладывает отпечаток на инструменты накопления и использования финансовых ресурсов в этом секторе экономики. В статье раскрыты проблемы, связанные с финансовым обеспечением аграрного производства Украины, на основе чего выделены пути улучшения финансово-кредитного обеспечения аграрного производства в Украине. Рассмотрены экономико-правовой механизм регулирования аграрного предпринимательства Украины с определением направлений его развития на основе оптимизации производственной и социальной инфраструктуры, повышение конкурентоспособности сельскохозяйственного производства, наращивания его объемов, улучшения качества и безопасности сельскохозяйственной продукции, охраны окружающей среды и воспроизводства природных ресурсов, повышение уровня занятости сельского населения.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, кредитование, аграрное производство, финансово-кредитное обеспечение аграрного производства, продукция аграрного производства

Табл.: 2. Рис.: 1. Лит.: 20.

Постановка проблеми. У сучасних умовах Україна прокладає свій шлях до нового рівня розвитку через модернізацію й укріплення аграрного сектору економіки. Новий етап розвитку зумовлює потребу залучення необхідної кількості інвестиційних ресурсів. Економічна ситуація, яка склалася на сьогодні в Україні, характеризується, крім загального покращення кон'юнктурних процесів у вітчизняному господарстві, недостатністю необхідних коштів для інвестування аграрного сектору і здійснення прогресивних зрушень у виробничій структурі, що зумовлює значущість довгострокових інвестицій для сучасної економіки.

Зі зростанням економічної самостійності регіонів стають актуальними проблеми комплексної оцінки можливостей суб'єктів господарювання щодо самостійного подолання кризових явищ в інвестиційній сфері і комплексної активізації інвестиційних процесів. Сьогодні для України та її регіонів гостро стоїть завдання розроблення механізмів державної аграрної політики щодо підвищення ефективності використання наявного потенціалу аграрного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень. Питання розвитку аграрного виробництва України завжди становило науковий інтерес для науковців. Вивченням цієї проблематики присвятили свої роботи такі науковці, як А. Бурковська [19], І. Бурковський [19], І. Гончарук [4], О. Гудзь [5], Ю. Домашенко [8], Т. Зінченко [9], Г. Калетнік [11], О. Коваленко [12], Н. Масляк [13], О. Масляк [13], І. Садова [18], І. Салькова [19], І. Червен [20] та інші.

Метою статті є аналіз фінансово-кредитного механізму фінансування аграрного виробництва Черкаського регіону, визначення стану розвитку аграрного сектору, розглянути основні проблеми, пов'язані з формуванням даного виробництва та його функціонування в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Ефективність сільського господарства виявляється в усіх сферах життєдіяльності суспільства, оскільки аграрна підприємницька діяльність природно інтегрована у забезпечення господарських взаємодій, спрямованих на задоволення потреб суспільства [4, с. 103]. Залежність аграрного виробництва від природно-кліматичних умов роблять цю галузь достатньо ризиковим видом підприємницької діяльності, яка не завжди є привабливою

сферою для інвесторів. Сезонність виробництва, спосіб формування затрат і запасів впливають на характер забезпечення аграрного виробництва фінансовими ресурсами. Термін виробничого циклу в сільському господарстві є стримувальним фактором залучення фінансових ресурсів, необхідних для неперервного фінансування аграрного виробництва.

Світова фінансова криза викликала значне підвищення вартості кредитних ресурсів, у зв'язку з чим збільшився термін окупності бізнес-проектів в аграрному виробництві, та «загальмувала» їхню реалізацію в суміжних з АПК галузях, погіршила проблеми зі своєчасністю і повнотою розрахунків за поставлену аграрну продукцію [10].

Враховуючи негативний вплив кризи і гостру необхідність у збільшенні обсягів інвестицій в аграрне виробництво, а також скорочення кредитних можливостей банківського сектору, необхідно визначити пріоритетні напрями сучасної кредитної політики банків щодо господарських суб'єктів аграрного сектору.

Перш за все, необхідно врахувати довгострокові інвестиційні програми з терміном окупності проектів через 8–10 років. Для цього необхідне проведення комплексної техніко-технологічної модернізації всього виробничого циклу аграрної продукції та розробки інвестиційних проектів з банками, які в майбутньому можуть фінансувати аграрне виробництво.

Наявність розвиненого фінансово-кредитного механізму сприяє удосконаленню відтворюваного процесу в економіці шляхом оптимального формування грошових фондів на різноманітних стадіях та етапах виробництва, обміну, розподілу і споживання аграрної продукції [2].

Підвищення фінансової стійкості функціонування аграрного виробництва неможливе без обґрунтованої системи державної підтримки, направленої на мобілізацію використання наявного виробничого потенціалу. Серед заходів з її реалізації в умовах нестабільності, що виникли в аграрному виробництві, і за відсутності рівноправних взаємовигідних відносин між виробниками аграрної продукції та промисловістю на перше місце варто віднести кредитування та субсидювання.

Механізм державного регулювання аграрного виробництва включає комплекс заходів впливу держави на систему фінансово-кредитних відносин і має низку принципових особливостей, зумовлених ринковими умовами господарювання. Зокрема будемо виходити з того, що аграрне виробництво в умовах ринку займає особливе становище, що не дозволяє йому повною мірою і на рівних конкурувати на міжгалузевій конкуренції. Збиткове аграрне виробництво, яке залежить від природних факторів і має яскраво виражений сезонний характер, як правило, є більш відсталою в технологічному плані галуззю порівняно з промисловістю. Залучені капітали приносять меншу віддачу, а рівень аграрного виробництва безпосередньо впливає на стан продовольчої безпеки країни. Більш відстале в плані розвитку продуктивних сил, аграрне виробництво є відносно статичною галуззю, яка повільніше, ніж інші, пристосовується до мінливих економічних і технологічних умов.

На сучасному етапі аграрної реформи за державної підтримки здійснюється формування системи кредитного забезпечення аграрного виробництва. Невід'ємним складовим механізмом цієї програми підтримки аграрного виробництва є спеціальний режим кредитування, який введено в дію з 2000 року шляхом часткової компенсації з державного бюджету відсоткової ставки за кредитами банків сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими підприємствами агропромислового комплексу (далі – АПК). Цей механізм спрямований на забезпечення та стимулювання грошового кредитування та поліпшення умов надання позик аграрним виробникам [9].

Так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, на виконання програми за 2014–2017 рр. було залучено близько 70% банківських кредитів в аграрне виробництво Черкаської області. Станом на 01.01.2018 р. було залучено 462,5 млн. грн., обсяг перехідних кредитів за 2009–2017 рр., яким надавалися компенсації у 2017 році становила 12,6 млн. грн., в тому числі короткострокові кредити на суму 2,3 млн. грн., середньострокові кредити – 4,6 млн. грн. та довгострокові – 1,8 млн. грн. [14].

Починаючи з 2018 року програма часткової компенсації з державного бюджету відсоткової ставки за кредитами банків сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими підприємствами АПК не виконувалась.

Фінансові ресурси, які залучаються аграрними виробниками на виробництво продукції, припускають більш послідовну реалізацію грошово-кредитної політики держави, розробки заходів щодо удосконалення кредитної системи та кредитного механізму.

В Україні в сучасних умовах відсутня чітка фінансово-кредитна політика забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств, що і зумовлює потребу у визначенні чітких напрямів розвитку економіки країни.

Внаслідок важкого економічного стану аграрної сфери зростає і дефіцит власних джерел фінансування. Серед основних джерел фінансування, які істотно впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств, важливе місце посідає забезпечення залученими фінансовими ресурсами аграрного сектору (табл. 1).

Таблиця 1

Структура джерел фінансових ресурсів у сільському господарстві Черкаської області за 2015–2018 рр.

Джерела ресурсів	Роки			
	2015	2016	2017	2018
Дохід від реалізації аграрної продукції, млн. грн.	310,6	385,1	420,4	405,8
%	41,0	66,4	74,9	72,2
Банківські кредити, млн. грн.	120,5	142,5	120,4	110,8
%	15,9	24,6	21,4	19,7
Бюджетні кошти, млн. грн.	325,6	52,4	20,4	45,8
%	56,9	9,0	3,7	8,1
Всього, млн. грн.	756,7	580,0	561,2	562,4
%	100	100	100	100

Джерело: узагальнено автором на основі [2; 3; 14; 15]

Із наведених даних таблиці 1 видно, що в аграрному секторі намітилася тенденція до зниження питомої ваги власних джерел і збільшення залучених. Основним напрямом формування власних коштів у діяльності сільськогосподарських підприємств відбувся перерозподіл державних фінансових ресурсів.

Власні фінансові ресурси, як правило, залучаються в операційний процес аграрного сектору, що спричиняє недостатність цих генераторів фінансування, як ефективних. Операційний цикл в аграрному секторі за рахунок сезонного виробництва не забезпечує вчасного повернення вкладених фінансових активів, а отже і недоотримання доходу від залучення таких активів.

Найважливішим чинником економічного зростання є ефективне вкладення інвестиції в аграрний сектор.

Залучені в галузь інвестиції формують позитивний інвестиційний клімат. Проводиться активна робота з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема – Світовим банком, підтримуються постійні контакти з торговельно-економічними місіями при дипломатичних представництвах України за кордоном та дипломатичних представництвах країн, акредитованих в Україні, через які поширюють інформацію щодо економічного та інвестиційного потенціалів галузі, інвестиційних проектів та комерційних пропозицій підприємств.

Суттєвого зменшення частка іноземних інвестицій в Черкаській області в сільськогосподарському виробництві набула у 2018 році і становила у сукупному обсязі іноземних інвестицій до 2,1%, тоді як у 2014 році – 2,8%.

Кредитування є більш дієвою формою фінансового забезпечення сільського господарства Черкаської області. Кредитування ґрунтується на принципах поворотності, терміновості, платності та матеріального забезпечення кредитів (майно, майбутній врожай, худоба).

За останні чотири роки Черкаська область залучила пільгових кредитів у сільське господарство на суму більше 145,2 млн грн. У середньому, на одне виробництво залучено близько 4,9 млн грн, У той час як інші виробництва отримали менше 1,5 млн. грн, або взагалі не отримували.

Більшість сільськогосподарських підприємств є низькорентабельними та збитковими, що, відповідно, формує дилему або зупинки виробництва, або банкрутства, або реструктуризації [1].

З метою визначення негативних сторін «пропорційного розподілу» в останні роки реалізується принцип «виділення кредитних коштів ефективно працюючим господарствам». Кошти пільгового кредитування надаються, переважно, у сильне виробництво, яке має можливість забезпечити повернення цих коштів. Аналіз диференціації пільгового кредитування аграрного виробництва Черкаської області показав, що кошти пільгового кредитування направлялися, в основному, в економічно сильні райони аграрного виробництва області.

Концентрація кредитних коштів в сильному аграрному виробництві суперечить завданню відновлення ефективної діяльності аграрного виробництва, виходу з кризи, принципу оптимізації фінансової ефективності. У той же час, більшість із числа слабого аграрного виробництва при забезпеченні необхідних умов мають можливість досягти більшої віддачі на 1 грн вкладених кредитних коштів, ніж сильне аграрне виробництво.

Надані пільгові кредити використовувалися для придбання пального та мастил (74%), закупівлю захисту рослин (45%), придбання посівного матеріалу (20%) та інші цілі, пов'язані з сільським господарством (16%).

Комерційними банками Черкаської області за період 2014–2018 року було надано кредитів на суму 87,9 млн грн. Відсоткова ставка за наданий кредит становила 21%, повернуто 65,2% наданих кредитів банкам, компенсація відсоткових ставок комерційним банкам з Державного бюджету за період 2014–2018 рр. становила 6,5 %.

Механічний перерозподіл коштів пільгового кредитування на користь слабого аграрного виробництва, так як і пролонгація його заборгованості, не може дати позитивного результату. Необхідно враховувати, що в аграрному виробництві, як правило, не має кваліфікованих, ініціативних керівників і спеціалістів, які б могли організувати інноваційне виробництво і сучасний маркетинг. Недоотримання кредитних ресурсів негативно впливає на діяльність не тільки сільськогосподарських товаровиробників, а й переробних підприємств, що, відображається на їхній діяльності за рахунок падіння обсягів виробництва, фінансових показників, зайнятості населення та ін. Саме тому необхідно розробити комплекс заходів щодо фінансово-кредитного механізму фінансування сільськогосподарських підприємств. [18]

Банківський сектор України залишається відносно невеликим і на сьогодні не відіграє суттєвої ролі в економічному розвитку. Сукупні показники української банківської системи станом на 01.01.2014 р. свідчать про значний відсоток активів та кредитів в загальній сукупності ВВП: активи/ВВП – 46–54%, капітал/ВВП – 7,2–8,4%, кредити, надані суб'єктам господарювання / ВВП – 35–38%. Економічна криза і високі кредитні ставки призвели до звуження кредитного портфеля підприємств АПК більш ніж на 3 млрд грн у 2018 році.

Так, станом на кінець вересня 2018 року банківські кредити залучили 1928 підприємств галузі в Україні, що на 276 підприємств менше показника 2018 року. Загальний обсяг кредитів у 2014 році становив 8,1 млрд грн. Усього банківські кредити, надані підприємствам АПК, становлять понад 103,9 млрд грн. При цьому прогнозується, що агросектор за підсумками року стане лідером національної економіки з експорту товарів і послуг. Збільшення обсягу виробництва підприємств АПК зумовлене суттєвим зростанням врожайності зернових культур на 16,5%. Зростання обсягів сільськогосподарського виробництва за січень-серпень склало 6,3%. Однак, істотна девальвація національної валюти, інфляція і зниження вартості агрокультур в умовах звуження ринку кредитування викликає різкий дефіцит грошей. Потреба в надійному банківському партнері, який зможе підтримати фінансовий стан агропідприємства завжди найбільш відчутна в кризових умовах. Ці показники свідчать про дефіцит кредиту в аграрному виробництві в Черкаській області (табл. 2) [13].

Таблиця 2

Структура залучених кредитів в аграрне виробництво Черкаської області

Показники	Рік			
	2014	2015	2017	2018
Отримано кредитів, млрд. грн., в тому числі банківські кредити	2,3	2,4	2,6	1,2
Питома вага банківського кредиту, % в надходженнях від кредитів	19	33	23	58
по відношенню до ВВП	10	14	12	16
по відношенню до затрат основного виробництва	19	25	22	28
Довгострокові кредити в надходженні кредитів,%	2,3	1,5	2,1	1,8

Джерело: узагальнено на основі [15]

Основні заходи, пов'язані з вирішенням проблеми короткострокового кредитування та кредитування інвестиційних цілей аграрних виробників, у тому числі зі здійсненням диверсифікації, формують взаємозв'язок з ефективними методами ціноутворення.

Механізм ціноутворення на аграрну продукцію та послуги, що надаються підприємствам цієї галузі, сприяють підвищенню конкурентоспроможності продукції аграрного виробництва, еквівалентному обміну між містом і селом.

Необхідність удосконалення цінових відносин зумовлена тим, що в ринкових умовах виручка від реалізації стає основною умовою фінансового забезпечення відтворюваних процесів аграрних підприємств та реалізації їхніх інвестиційних можливостей. Не паритетність продовольчого обміну

аграрних виробників з партнерами з аграрного бізнесу, асиметрія цінового фактору за продуктами в територіальному і часовому аспектах, неефективне співвідношення рівня цін за окремими продуктами аграрного виробництва значною мірою зумовили високий рівень збитковості галузі [20].

Сьогодні на ринку зерна ціни стабілізувались та спостерігається їх поступове зниження, окрім цін на ячмінь. Ринок цукру характеризується відновленням зростання рівнів оптово-відпускних та роздрібних цін, що зумовлено обмеженою пропозицією цукру на внутрішньому ринку.

На ринку олійних культур має місце зростання закупівельних цін на соняшник, пов'язане з підвищенням попиту. На ринку м'яса, під впливом сезонного скорочення виробництва та досить великим попитом на м'ясну продукцію, спостерігається поступове зростання рівня середньозважених закупівельних цін, в той же час зростають і рівні оптово-відпускних і роздрібних цін. У короткостроковій перспективі прогнозується поступове підвищення цін на м'ясо великої рогатої худоби та свинину, окрім м'яса птиці (курятини), оскільки птахівництво не має впливу сезонності виробництва.

На ринку молока почалось зниження обсягів виробництва, що зменшує пропозицію ринку та викликає тенденцію до росту цін на цей вид продукції. На ринку яєць спостережено зростання як оптово-відпускних, так і роздрібних цін через скорочення насичення ринку цим видом продукції, це також зумовлено сезонністю виробництва [9].

Зокрема, у 2018 році індекс цін реалізації продукції аграрними підприємствами України до попереднього року зріс на 6,8%, а на промислову продукцію, яка споживалася аграрним виробництвом – на 47,5%.

Формувальний вплив на стан ціноутворення в аграрному виробництві має ефект фінансового важеля, який визначає рівень економічної рентабельності активів, рівень середньої розрахункової ставки за користування кредитом з урахуванням економічної рентабельності активів.

Збільшення обсягів наданих кредитів, в тому числі підвищення ролі кредитних кооперацій та нарощення потенціалу банків України, які кредитують аграрне виробництво, повинне поєднуватися з ефективним ціновим регулюванням продовольчого ринку та забезпечення на цій основі фінансової стійкості аграрного виробництва.

Ефективність кредитної підтримки формується під впливом державного регулювання. Кредитна державна підтримка значною мірою залежить від того, наскільки механізми на різних рівнях прийняття рішень доповнюють один одного, формуючи єдину систему, коригуючи тим самим ринковий механізм.

Механізм кредитної підтримки ґрунтується не лише на державному рівні, а й на регіональному. Як і в будь-якій системі, яка забезпечує динамічний розвиток об'єкта, виникає низка проблем залежно від специфіки галузі. На практиці розділяють ризики на внутрішні та зовнішні. Внутрішні ризики можна згрупувати як такі, що пов'язані зі збитковістю галузі (відсутність зацікавленості у потенційних інвесторів); досить довгий період оформлення і дорога вартість банківських послуг; проблема наявності висококваліфікованих працівників з оцінки проєктів, бізнес-планів та ін. До зовнішніх ризиків належать: стохастичність ринку аграрної продукції, нескординованість прийняття управлінських рішень між органами виконавчої влади, кредитних організацій та аграрних виробників, невизначений характер підтримки. [5]

Вище перераховані фактори в комплексі призвели до значної кредитоемності галузі порівняно з іншими галузями економіки України (рис. 1).

З метою визначення негативних сторін «пропорційного розподілу» в останні роки реалізується принцип «виділення кредитних коштів ефективно працюючим господарствам». Кошти пільгового кредитування направляються, переважно, у сильне виробництво, яке має можливість забезпечити повернення цих коштів.

Із прийняттям Податкового кодексу у 2014 році введено послаблення режиму оподаткування виробників аграрної продукції, що є потужним механізмом державної підтримки вітчизняного аграрного виробництва. Головним бенефіціарієм спеціального режиму оподаткування стала тваринницька галузь. Саме завдяки податковим пільгам ця галузь аграрного виробництва поживалася в останні роки.

Спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері аграрного виробництва визначається ч. 2 ст. 209.2.3. Податкового кодексу України, у якій зазначено, що «Суми податку на додану вартість, що підлягають перерахуванню на спеціальні рахунки, відкриті в установах банків та/або в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, не підлягають сплаті

до бюджету та повністю залишаються в розпорядженні такого сільськогосподарського підприємства для використання у виробництві сільськогосподарських товарів/послуг. Зазначені суми коштів акумулюються сільськогосподарськими підприємствами на таких рахунках у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України” [12].

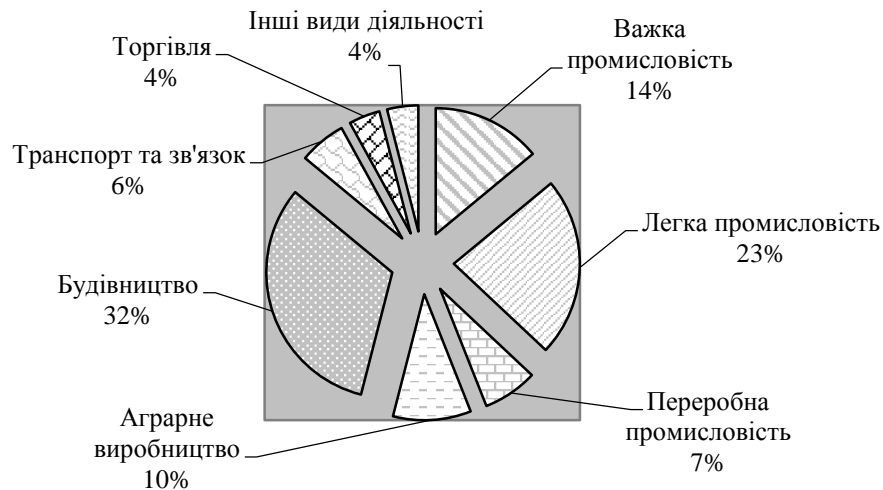

Рис. 1. Структура заборгованості за кредитами основних галузей економіки України станом на 01.01.2019 р.

Джерело: узагальнено на основі [14; 15]

Виходячи з того, що аграрне виробництво сприяє розвитку інших галузей національного господарства, які забезпечують його засобами виробництва та використовують його як сировину, надають транспортні, торговельні та інші послуги, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р прийнята Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [17]. Метою Програми є створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення – високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

Найбільш оптимальним варіантом застосування кращих практик держав з розвинутою аграрною економікою, із запропонованих вказаною вище Програмою, є третій варіант, який передбачає визначення, розроблення та імплементацію напрямів розвитку аграрного сектору економіки в рамках Програми на основі оптимізації його виробничої і соціальної інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, нарощування його обсягів, поліпшення якості і безпечності сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього природного середовища та відтворення природних ресурсів, підвищення рівня зайнятості сільського населення.

Цим варіантом передбачено врахування досвіду держав з розвинутою аграрною економікою, який свідчить, що аграрна політика реалізується переважно через заходи економічного стимулювання та державної підтримки аграрного виробництва. Так, у США рівень підтримки аграрного виробництва за методикою організації економічного співробітництва та розвитку становить 10 відсотків вартості випуску продукції сільського господарства: на 2014–2018 роки – 489 млрд доларів США [17].

Перспектива розвитку кредитних відносин пов'язана з підвищенням ефективності використання заставного забезпечення. Одним із даних напрямів є розвиток земельно-іпотечного кредитування.

Інновацією у фінансовій сфері можна вважати появу нових банківських продуктів спеціально створених для потреб аграрного сектору України, які б забезпечували безперервне функціонування аграрного виробництва. Таким продуктом є земельний іпотечний кредит, який використовується на фінансування капітальних витрат для створення матеріально-технічної бази аграрного виробництва та його інфраструктури, розвитку малого бізнесу в аграрній сфері, задоволення потреб фізичних осіб, які займаються виробництвом аграрної продукції.

На основну увагу заслуговують такі інструменти фінансово-кредитного механізму як форвардні операції, що пов'язані із закупівлею зерна.

У всіх "зернових" державах сьогодні працюють спеціальні ринкові інститути (тобто біржі), давно відпрацьовані методи фінансування, товарного кредитування, страхування ризиків, механізми просування зерна при експорті, які не розвинені в Україні. При цьому одними з головних інструментів, що дозволяють стабілізувати виробництво зерна і внутрішній ринок в цілому, є форвардні і ф'ючерсні операції. Суть їх полягає в тому, що аграрії велику частину урожаю щороку продають задовго до жнив, а тому значною мірою захищені від стихії ринку. Не дивлячись на всі очевидні переваги, біржова торгівля сільгосппродукцією взагалі (і зерном зокрема) розвивається в Україні вкрай повільно, що гальмує побудову цивілізованого продовольчого ринку.

У 2017 р. уряд відновив практику державних закупівель за форвардними контрактами і виділив 5 млрд грн для українських виробників під майбутній урожай зернових. Ця програма, в першу чергу, була розрахована на тих виробників аграрної продукції, які мають проблеми з обіговими коштами, адже механізм їх отримання досить зручний.

Розроблені умови форвардної програми закупівлі зерна є привабливими для дрібних виробників аграрної продукції, оскільки вони не мають можливості забезпечити виробничий процес потрібними фінансовими ресурсами. Якщо брати до уваги діяльність великих товаровиробників, то для них ця програма не є прийнятною. Тому використання форвардної програми закупівлі зерна не забезпечує ефективного розвитку аграрного виробництва України.

Економічний механізм регулювання аграрного виробництва повинен розглядатися в поєднанні ринкової та державної взаємодії. Збільшення обсягів державної підтримки аграрного виробництва дозволить суттєво змінити ситуацію, яка склалася в галузі. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити заходи, які практично були б спрямовані на підтримку аграрного виробництва.

Висновки. Враховуючи вище перераховані проблеми, пов'язані з фінансовим забезпеченням аграрного виробництва України, можна виділити такі шляхи покращення фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва:

- створення сприятливих економічних умов для ефективного функціонування вітчизняного аграрного виробництва передбачає використання жорсткої системи ціноутворення на продукцію аграрного виробництва, враховуючи інтереси виробників і споживачів, пільгового оподаткування, субсидіювання 100% ставки відсотків по кредиту та банківський контроль за ціноутворенням на ринку банківських кредитів;

- вирівнювання економічних умов українських аграрних виробників відносно зарубіжних партнерів. Цей напрямок підтримки передбачає пряму державну підтримку аграрного виробництва цінними механізмами за тими позиціями, за якими вітчизняний товаровиробник значно відстає зарубіжних аграрних виробників;

- економічне обґрунтування збільшення постачання техніки в лізинг сприяє підвищенню показників ефективності аграрного виробництва і покращенню показників використання сільськогосподарської техніки;

- стимулювання інструментів фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва шляхом створення зон економічного розвитку, що забезпечить сприятливі умови для росту аграрного виробництва. Для фінансово-кредитних установ, які забезпечують кредитування резидентів цих економічних зон, повинні бути розроблені програми пільгового оподаткування. Так, банки та страхові компанії, які здійснюють операції з кредитування аграрних виробників, повинні частково звільнитися від оподаткування;

- кредитні організації повинні розробити спеціальні кредитні продукти, які б забезпечили та задовольнили потреби аграрних виробників у додаткових фінансових ресурсах;

- інноваційний механізм та система кредитування аграрного виробництва повинна відповідати особливостям кругообігу не лише окремих виробників, а й усієї системи аграрного виробництва. Аграрне виробництво повинне кредитуватися як цілісна система, оскільки повернення кредиту відбувається після реалізації продукції кінцевому споживачеві;

- необхідно ввести систему взаємопов'язаного господарського та кредитного планування, державних гарантій збуту якісної аграрної продукції за стабільними державними цінами. На їхній основі банкам можуть бути видані державні гарантії за кредитами, які повинні відповідати умовам антикризових заходів, основною формою забезпечення повернення кредиту, навіть за нестачі або відсутності у виробників власних оборотних коштів.

Пріоритетні напрями використання фінансово-кредитного механізму фінансування аграрного виробництва України формують сприятливий клімат для залучення фінансових ресурсів в одну з життєво-необхідних галузей економіки країни.

МАКСИМЕНКО Наталія Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри менеджменту, економіки, права та туризму, Льотна академія Національного авіаційного університету (25005, м. Кропивницький, вул. Добровольського, 1, e-mail: natasha_bs@ukr.net)

ГМИРЯ Вікторія Петрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ Університету банківської справи (18028, м. Черкаси, вул. Чорновола, 164, e-mail: viktoryagmirya@ukr.net)

FURMAN Irina – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Administrative Management and Alternative Energy Sources Department, Vinnytsia National Agrarian University (21008, 3, Sonyachna Str., Vinnytsia, e-mail: irina_furman@ukr.net).

MAXIMENKO Natalia – Candidate of Law, Associate Professor, Department of Management, Economics, Law and Tourism, Flight Academy of National Aviation University (25005, Kropyvnytskyi, 1 Dobrovolskogo Str., e-mail: natasha_bs@ukr.net)

НМЫРЯ Victoria – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Finance and Banking, Cherkasy Educational and Scientific Institute of the DVNZ of the University of Banking (Chornovola str., 18028, Cherkasy, e-mail: viktoryagmirya@ukr.net)

ФУРМАН Ирина Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: irina_furman@ukr.net).

МАКСИМЕНКО Наталья Владимировна – кандидат юридических наук, доцент кафедры менеджмента, экономики, права и туризма, Летная академия Национального авиационного университета (25005, г. Кропивницкий, ул. Добровольского, 1, e-mail: natasha_bs@ukr.net)

ГМЫРЯ Виктория Петровна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела, Черкасский учебно-научный институт ДВНЗ Университета банковского дела (18028, г. Черкаси, ул. Черновола, 164, e-mail: viktoryagmirya@ukr.net)

